

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра загальної екології

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

СОЛДАТЕНКО ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 314.144:314.3/.4

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ СІЛЬСЬКИХ
НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

101 «Екологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістра

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Науковий керівник:
Валерко Руслана Анатоліївна
доцент, к.с.-г.н.

Житомир – 2020

АНОТАЦІЯ

Солдатенко Ю. В. Екологічна оцінка демографічної ситуації сільських населених пунктів Житомирської області. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 101 «Екологія». – Поліський національний університет, Житомир, 2020.

Кваліфікаційна робота містить результати досліджень, які стосуються важливих питань оцінки демографічної ситуації сільських селітебних територій та впливу екологічних умов на її стан.

У сільських населених пунктах Житомирської області зберігається чітка тенденція до зниження кількості постійного населення, яке за останні 10 років зменшилось на 22 %. Спостерігається зниження рівня народжуваності та підвищення рівня смертності. Величина природного приросту для всіх районів області має від’ємні значення. Серед причин смерті головні місця належать хворобам системи кровообігу – 75 % та злоякісним новоутворенням – 12 %.

Самооцінка стану здоров’я сільськими мешканцями стверджує, що 43,5 % селян оцінюють свій стан як добрий та швидше добрий, і можливо тому недостатньо приділяють його увагу (21 %), не дотримуються здорового способу життя (27,4 %) та не відвідують медичні заклади з профілактичною метою (67,7 %). Більшість населення (72,6 %) вважає, що найбільше стан їх здоров’я впливає екологічна ситуація.

Ключові слова: населення, народжуваність, смертність, демографічне навантаження, захворюваність, навколишнє середовище, здоров’я.

SUMMERY

Soldatenko Yu. V. Ecological assessment of the demographic situation of rural settlements of Zhytomyr region. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualifying work for a master's degree in specialty 101 "Ecology". - Polissya National University, Zhytomyr, 2020.

The qualification work contains the results of research on important issues of assessing the demographic situation of rural settlements and the impact of environmental conditions on its condition.

In rural settlements of Zhytomyr region, there is a clear tendency to reduce the number of permanent residents, which has decreased by 22% over the past 10 years. There is a decrease in the birth rate and increase in the death rate. The magnitude of natural increase for all districts of the region is negative. Among the causes of death, the main places belong to diseases of the circulatory system - 75% and malignant neoplasms - 12%.

Self-assessment of health by rural residents states that 43.5% of villagers assess their condition as good and rather good, and perhaps therefore do not pay enough attention to it (21%), do not follow a healthy lifestyle (27.4%) and do not visit medical institutions for preventive purposes (67.7%). The majority of the population (72.6%) believes that the state of their health is most affected by the environmental situation.

Key words: population, birth rate, mortality, demographic burden, morbidity, environment, health.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ЕКОЛОГІЯ ТА ДЕМОГРАФІЯ	9
1.1. Стан довкілля як фактор впливу на демографічну ситуацію	9
1.2. Оцінка демографічної ситуації сільських населених пунктів	9
1.3. Висновки до розділу	10
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА, МЕТОДИКА І УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	12
2.1. Програма досліджень	12
2.2. Методика проведення досліджень	13
2.3. Характеристика об'єкту досліджень	13
РОЗДІЛ 3. ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ СІЛЬСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ВПЛИВ ДОВКІЛЛЯ НА ЇЇ ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ	15
3.1. Оцінка демографічної ситуації сільських населених пунктів Житомирської області	15
3.2. Оцінка рівня захворюваності сільського населення Житомирської області	22
3.3. Самооцінка здоров'я сільськими мешканцями Житомирської області	25
3.4. Висновки до розділу	28
ВИСНОВКИ	29
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	32
ДОДАТКИ	37

ВСТУП

Актуальність досліджень. Кризова демографічна ситуація, яка склалася наразі на території України, викликає неабияку стурбованість наукової спільноти. Україна наразі посідає одне із перших місць за рівнем смертності населення у Європі, знижується народжуваність, підвищуються показники розповсюдженості хвороб та захворюваності населення. Причинами цього є погіршення екологічної ситуації, зниження рівня соціально-економічних умов існування населення, недосконалість державної політики, низький рівень медичного обслуговування тощо.

Суттєвий вплив на демографічні показники та стан здоров'я населення здійснює, звичайно, екологічна ситуація. Встановлено, що наразі наявні в Україні токсичні відходи, відходи промисловості, забруднення атмосферного повітря та водних об'єктів, радіоактивна ситуація наближають її до екологічної катастрофи.

В останні десятиліття вплив екологічного середовища проявився у рівнях і характері здоров'я населення та в показниках його захворюваності.

Особливо гостро ці проблеми постають для сільських населених пунктів. Сільські території відіграють значну роль у соціально-економічному розвитку держави та здійснюють особливий внесок у забезпечення її продовольчої безпеки. Наразі для сільських населених пунктів характерним є скорочення сільського населення, негативний природний приріст, зростання безробіття та міграції, а тому оцінка їх демографічної ситуації має бути вкрай важливою для розвитку та національної безпеки держави.

Необхідним також є постійне теоретичне та практичне дослідження даної проблеми та пошук шляхів вирішення із такої ситуації.

Мета та завдання досліджень. Таким чином, метою дослідження було вивчення впливу екологічної складової на демографічні показники населення сільських населених пунктів Житомирської області.

Для досягнення поставленої мети передбачалось розв'язання таких завдань:

- здійснити оцінку демографічної ситуації сільських селітебних територій Житомирської області;
- оцінити рівень захворюваності сільського населення;
- проаналізувати самооцінку здоров'я сільськими мешканцями.

Об'єкт дослідження – особливості демографічної ситуації сільських населених пунктів Житомирської області.

Предмет дослідження – демографічні показники, захворюваність, стан навколишнього природного середовища, самооцінка стану здоров'я сільськими мешканцями.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи були використані такі методи наукових досліджень: бібліосемантичний – аналітичний огляд літератури, статистичний – аналіз та оцінка статистичних даних, соціологічний – дослідження самооцінки шляхом опитування.

Наукова новизна одержаних результатів:

- здійснено анкетування сільського населення з метою дослідження самооцінки стану його здоров'я.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати досліджень можуть бути використані при викладанні дисципліни галузі наук 10 «Природничі науки» «Екологія людини», а також міською та обласною радами при формуванні звітів та для інформування населення про стан демографічну ситуацію Житомирської області.

Апробація досліджень. Результати досліджень були апробовані і представлені на таких конференціях, зокрема:

1. ІХ-й Міжнародній науково-практичній конференції «Science, society, education: topical issues and development prospects» 2-4 серпня 2020 р., Харків (Додаток А);

2. XXI-му Міжнародному науково-практичному форумі «Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій», 22-24 вересня 2020 р., Львів (Додаток Б);

3. III-й студентській конференції «Магістерські читання-2020», 04 грудня 2020 р., Житомир (Додаток В).

РОЗДІЛ 1

ЕКОЛОГІЯ ТА ДЕМОГРАФІЯ

1.1. Стан довкілля як фактор впливу на демографічну ситуацію

Досліджувана проблема впливу стану навколишнього середовища на демографічні показники населення має міждисциплінарний характер, а тому її дослідженням займаються учені різних галузей: медицини, екології, економіки, соціології тощо. Демографічна кризи, яка виникла в Україні протягом останніх десятиліть, викликає інтерес у багатьох учених-практиків, проте першочергову увагу впливу стану довкілля на демографічну ситуацію приділяє не багато учених, зокрема: Поручинська І., Поручинський В. [26], Ласло О. О. [16] тощо.

У праці І. Поручинської доведено, що вплив екології на демографічну ситуацію здійснюється через її безпосередній вплив на здоров'я населення та є прямо пропорційним – із погіршенням екологічної ситуації погіршується стан здоров'я жителів, що, в свою чергу, призводить до підвищення смертності населення [26].

Сучасна демографічна ситуація у Полтавській області, на думку Ласло О. О., є наслідком впливу негативних проявів довкілля та його впливу на здоров'я населення, яке є складовою частиною екологічного співіснування із біосферою [16].

1.2. Оцінка демографічної ситуації сільських населених пунктів

Сільські селітебні території є складною та багатофункціональною системою, від функціонування яких залежить розвиток держави та забезпечення її екологічної та національної безпеки. Оцінка демографічної ситуації таких територій вимагає постійного моніторингу та прийняття належних управлінських рішень щодо її покращення.

Важливою складовою функціонування сільських населених пунктів є відтворення населення як основи формування трудових ресурсів у сільському господарстві. Наразі спостерігається скорочення молодшого населення у працездатному віці, що у майбутньому вплине на забезпеченість підприємств трудовими ресурсами [6].

Небезпечною є також ситуація із міграцією населення, яка відбувається за напрямом село→місто. Причиною таких процесів є зниження соціально-економічного рівня життя, перерозподіл трудових відносин у бік міст. Крім того, існує ще міграція за кордон «у пошуках кращої долі». Як стверджує Воловик Л. М. міграція проходить за рахунок «найактивніших за репродуктивними можливостями та з економічною перспективою людей, майже чверть із яких мають вищу освіту» [5].

Оцінюючи демографічну ситуацію Житомирської області можна стверджувати, що надзвичайно негативно на її стан вплинула катастрофа на Чорнобильській АЕС. Наслідки впливу на стан здоров'я Чорнобильської аварії для сільських жителів Житомирської області описані у праці Herasymchuk L. O., Martenyuk G. M., Valerko R. A., Kravchuk M. M, у якій здійснено оцінку онко-епідемічної ситуації для здоров'я населення, що проживає на радіоактивно забрудненій території [41].

На думку учених Сумського державного університету «демографічні проблеми сільських територій містять як демографічний, так і соціальний складники, що мають економічний зміст та визначається рівнем реальних доходів селян, їхньою купівельною спроможністю до певних життєво необхідних видів товарів та послуг» [4].

1.3. Висновки до розділу

Таким чином, доведено, що стан навколишнього природного середовища є одним із першочергових впливів на демографічні показники населення. До показників докільля, що впливають на стан здоров'я населення

відносяться: стан атмосферного повітря, якість питної води, якість продуктів харчування тощо.

Найбільш уразливим стосовно погіршення демографічної ситуації є сільське населення, у структурі якого спостерігається зниження рівня народжуваності, підвищення рівня смертності, особливо у працездатному віці, високий рівень безробіття, низькі доходи, інтенсивні темпи міграцій у міста та за кордон тощо.

РОЗДІЛ 2

ПРОГРАМА, МЕТОДИКА ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Програма проведення досліджень

Дослідження проведені в рамках написання кваліфікаційної роботи проходили на кафедрі загальної екології Поліського національного університету та на базі Державної екологічної інспекції Поліського округу у м. Житомирі.

Програма проведених досліджень складалась із таких основних та додаткових завдань:

1. Визначити актуальність, мету та основні завдання досліджень, його об'єкт, предмет, практичну цінність на наукову новизну.
2. Зробити короткий аналітичний огляд літературних та інформаційних джерел з досліджуваних питань.
3. Визначити головні методики досліджень.
4. Охарактеризувати умови проведення досліджень.
5. Здійснити оцінку демографічної ситуації сільських населених пунктів Житомирщини за показниками: чисельність населення, демографічне навантаження, коефіцієнти народжуваності, смертності, природного приросту, структури причин смертності.
6. Оцінити рівень захворюваності сільського населення Житомирської області.
7. Провести самооцінку стану здоров'я сільськими мешканцями шляхом анкетування.
8. На основі отриманих результатів зробити відповідні висновки та розробити практичні рекомендації з метою стабілізації демографічної ситуації на селі.

2.2. Методика проведення досліджень

Для досягнення результатів досліджень використовувався статистичний метод, за допомогою якого аналізувалась та оброблялась статистична інформація з таких офіційних джерел: Державна екологічна інспекція Поліського округу [10], Управління охорони здоров'я Житомирської обласної державної адміністрації [35], Управління екології та природних ресурсів ЖОДА [34], Головне управління статистики у Житомирській області [7].

Для здійснення самоаналізу стану здоров'я сільськими жителями Житомирського району було проведено анкетування шляхом опитування. Для зручності та в умовах сучасної епідеміологічної ситуації, зумовленої епідемією COVID-19 у області, опитування проходило у телефонному режимі та в онлайн режимі за допомогою онлайн-сервісу Google форми. Онлайн анкета, для отримання максимального результату, була розміщена у соціальних мережах Viber, Telegram, Instagram. Всього було опитано 300 респондентів. Зразок анкети наведено у Додатку Г.

2.3. Умови проведення досліджень

Станом на 01.01.2019 р. у Житомирській області налічується 1613 сільських населених пунктів. Найбільша кількість сільських населених пунктів знаходиться на території Овруцького району – 135 населених пунктів (СНП), а найменша – у Брусилівському – 36 СНП. Щільність населення коливається від 7,4 осіб/км² у Народицькому районі до 39,4 – у Хорошівському (табл. 2.1).

Наразі у області створено 57 об'єднаних територіальних громад, до складу яких входять 1146 сільських населених пунктів.

Таблиця 2.1

Кількість сільських населених пунктів у Житомирській області

№	Назва району	Кількість СНП, шт
1	Андрушівський	39
2	Баранівський	57
3	Бердичівський	61
4	Брусилівський	36
5	Ємільчинський	117
6	Житомирський	95
7	Коростенський	108
8	Кростишівський	57
9	Лугинський	47
10	Любарський	47
11	Малинський	101
12	Народицький	64
13	Новоград-Волинський	109
14	Овруцький	135
15	Олевський	54
16	Попільнянський	46
17	Пулинський	66
18	Радомишльський	80
19	Романівський	60
20	Ружинський	49
21	Хорошівський	77
22	Черняхівський	52
23	Чуднівський	56
Всього		1613

РОЗДІЛ 3

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ СІЛЬСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ВПЛИВ ДОВКІЛЛЯ НА ЇЇ ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ

3.1. Оцінка демографічної ситуації сільських населених пунктів Житомирської області

Демографічна ситуація – це стан демографічного розвитку населення країни або її адміністративно-територіальної одиниці. Якщо говорити про сільську місцевість, то демографічна ситуація визначається як стан демографічного розвитку сільського населення на всіх рівнях: населений пункт-сільська рада-район-область-природно-економічна зона-країна [22].

Основним показником, що характеризує демографічну ситуацію регіону є, звичайно, кількість населення. Наразі спостерігається тенденція до поступового зниження кількості населення, у тому числі й, сільського. За останніх 10 років сільське населення Житомирської області знизилось на 22 % (рис. 3.1).

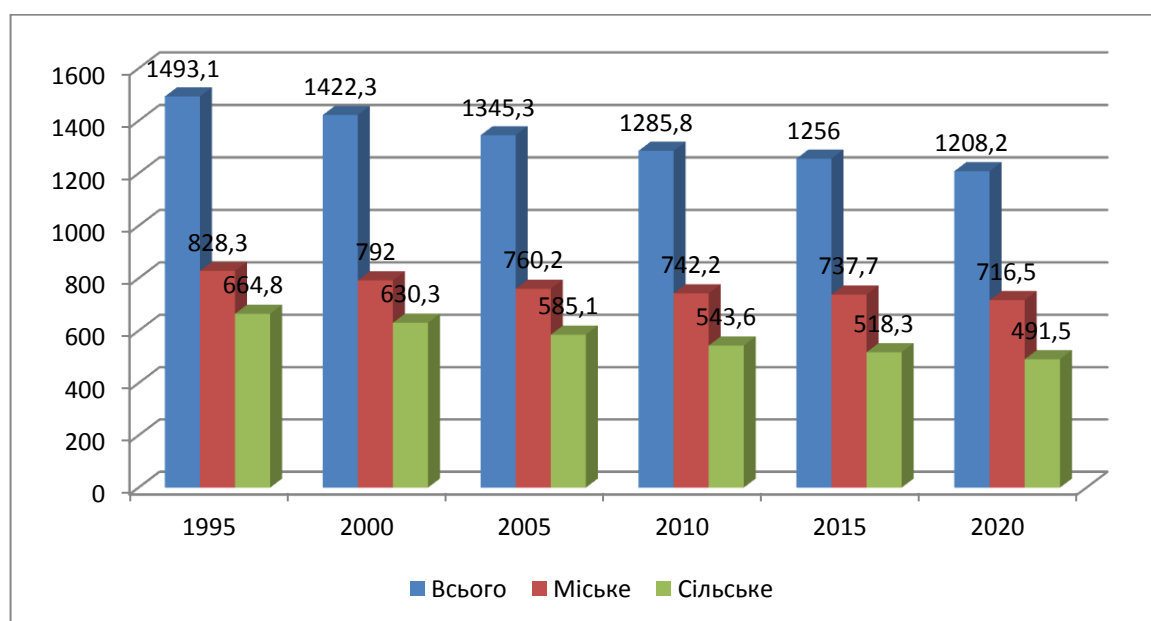

Рис. 3.1. Динаміка кількості населення Житомирської області, тис. осіб

У розрізі районів станом на 2019 рік найбільша кількість сільського населення проживає у Житомирському районі, а найменша – у Народицькому (рис. 3.2). Такий нерівномірний розподіл, на нашу думку, викликаний по перше, віддаленістю від обласного центру, а по-друге, Народицький район один із найбільш постраждалих від аварії на Чорнобильській АЕС, із деяких сіл якого було здійснено переселення місцевих жителів.

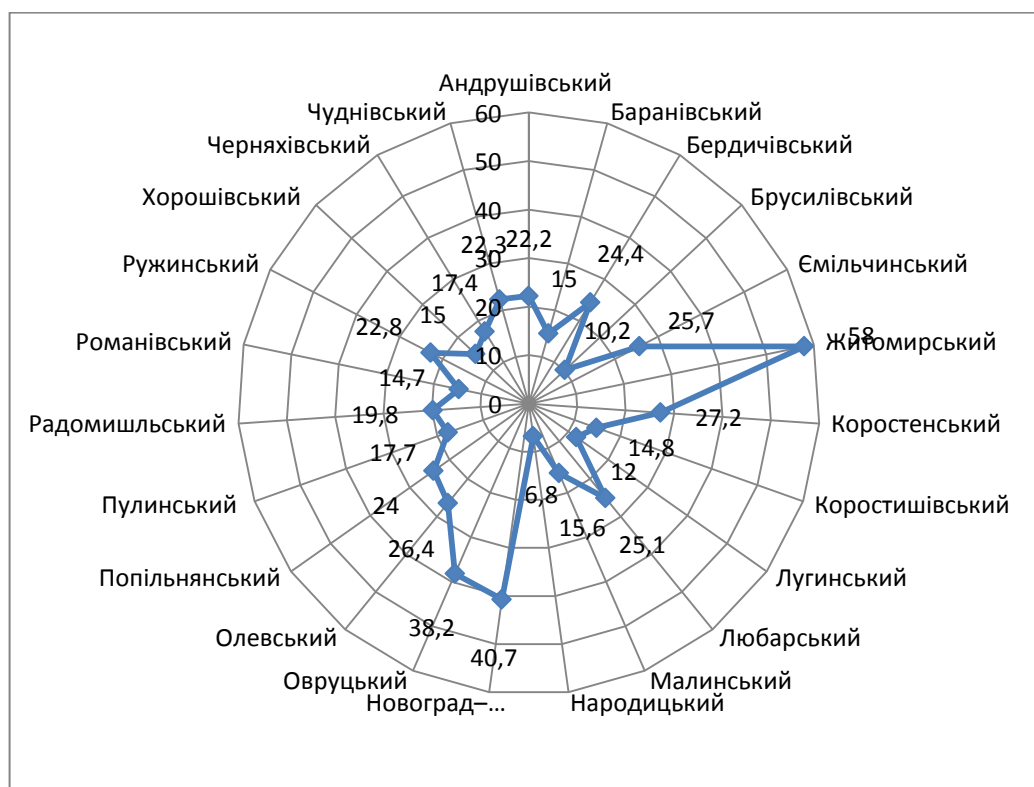

Рис. 3.2. Чисельність сільського населення Житомирської області, тис. осіб

За кількість постійного населення Житомирської області проведено групування районів за 5-ма групами: до 10000 осіб, від 10001 до 29999, від 30000 до 39999, від 40000 до 49999 та більше 50000 осіб (рис. 3.3).

Кількість і склад народонаселення, що є природною основою демографічного стану, залежать від показників відтворення населення. Відтворення населення визначається як природний і механічний рух населення, що характеризується сукупністю процесів народжуваності і смертності та слугують показниками природного приросту [5].

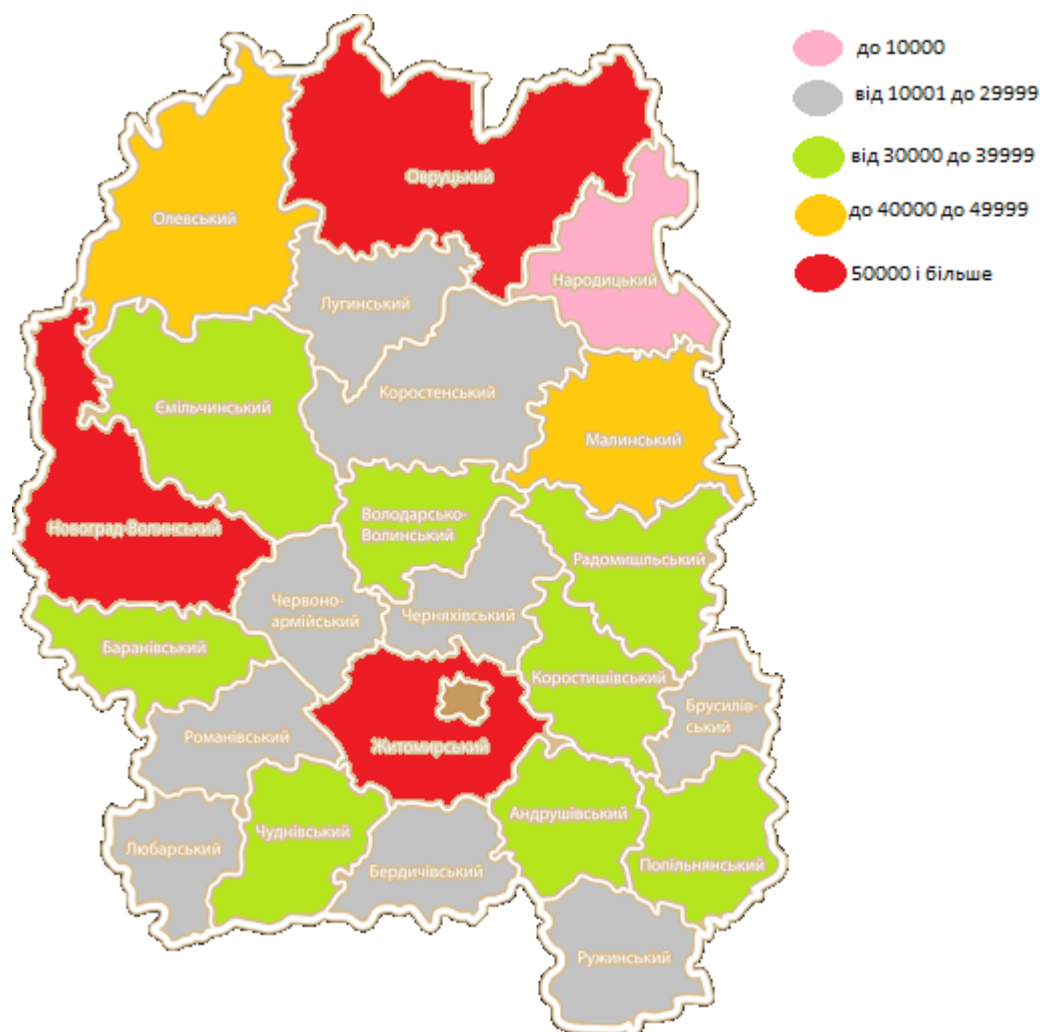

Рис. 3.3. Групування районів за кількістю постійного населення, осіб

Важливим демографічним показником є узагальнююча кількісна характеристика вікової структури населення, яка показує навантаження на суспільство непродуктивним населенням, тобто демографічне навантаження [35].

Демографічне навантаження серед міського населення значно менше, ніж серед сільського населення, зокрема навантаження дітьми у віці 0-14 років на селі є більшим на 23 дитини, особами у віці 65 років і старших – на 72 особи, а навантаження дітьми у віці 0-15 років більше на 26 дітей, а особами у віці 60 років і старшими – на 75 осіб [35]. Отже, показники демографічного навантаження сільської місцевості значно перевищують такі у міських поселеннях (рис. 3.4).

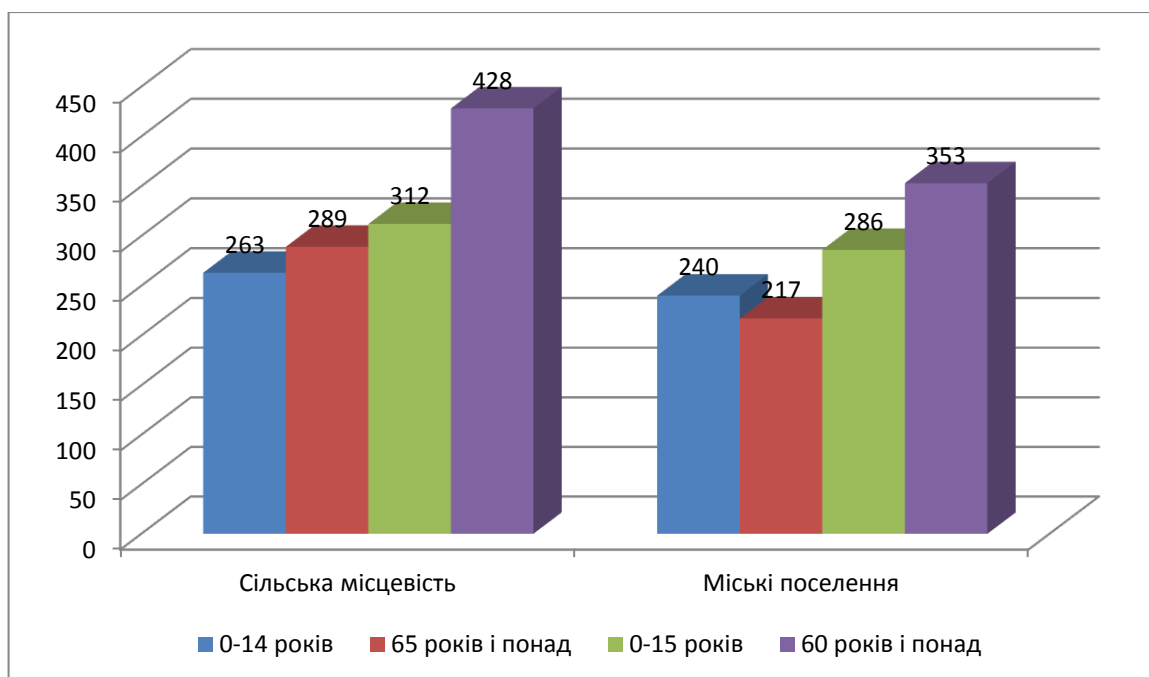

Рис. 3.4. Демографічне навантаження на населення у віці 15-64 та 16-59 років за типом поселень на 01.01.2019 року

За даними МОЗ України Житомирська область входить у трійку областей України (також Вінницька та Чернігівська), де відбуваються інтенсивні депопуляційні процеси. Це найстаріші у демографічному відношенні області України.

На селі поглиблюється процес старіння населення, негативні наслідки якого вже відчуваються, і в майбутньому будуть лише загострюватися [35].

Середній вік населення вважається однією з характеристик демографічної «старості», який станом на 01.01.2019 року складає 40,8 рік (рис. 3.5).

Наймолодше населення області мешкає в Олевському районі – 37,4 років, Пулинському – 38,7 роки, найстаріше - у Ружинському районі – 43,7 року, Коростенському та Овруцькому - 42,5, Чуднівському – 42,1 року, найстаріше чоловіче населення проживає у Ружинському районі – 40,4 року, найстаріше жіноче також у Ружинському районі – 46,5 року [35].

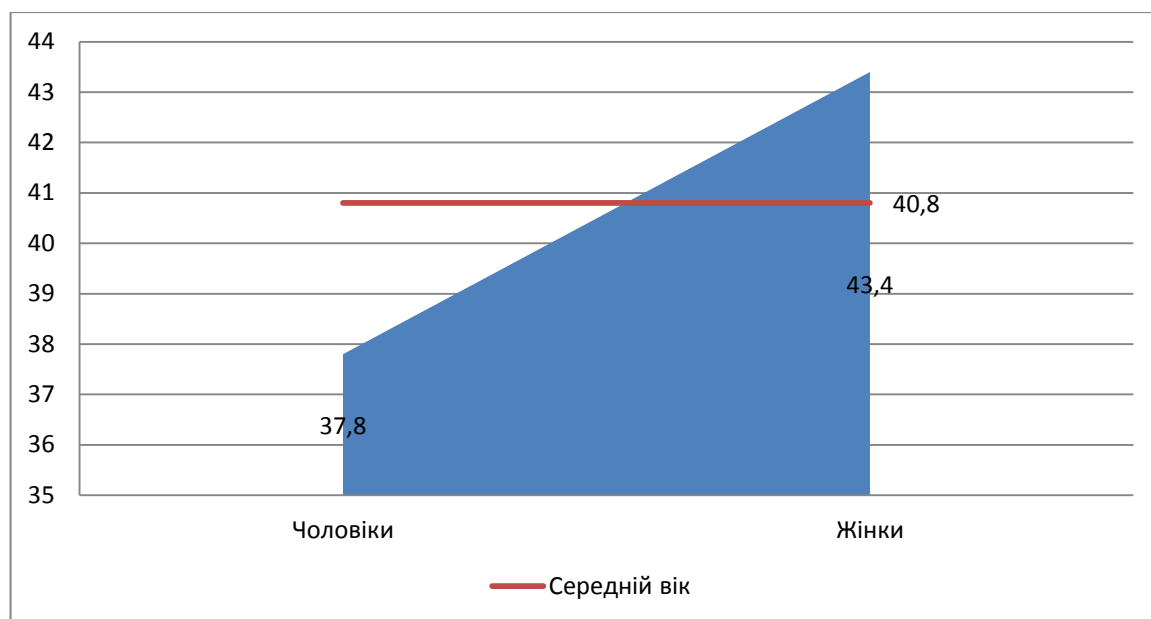

Рис. 3.5. Середній вік населення Житомирської області

Коефіцієнти народжуваності та смертності визначаються як відношення кількості народжених або померлих до загальної кількості населення, основним призначенням яких є оцінка інтенсивності народжуваності або смертності в усій сукупності населення.

Розрахунок коефіцієнтів народжуваності і смертності сільського населення Житомирської області показав, що найвищий рівень народжуваності на рівні 11,3 на 1000 осіб у 2019 році зафіксовано для Романівського району, а найнижчий рівень народжуваності на рівні 5,5 на 1000 осіб - для Ружинського. Лідером за рівнем смертності сільського населення є Радомишльський район, у якому кількість померлих сягнула 25 осіб на 1000 населення. Найнижчий рівень смертності сільських мешканців зафіксовано у Житомирському районі – 15,9 на 1000 осіб (рис. 3.6).

Питома вага народжених у сільській місцевості – 44,5 %, у міській – 55,5 %.

На величину народжуваності можуть впливати такі фактори: освіченість, зайнятість, залучення жінок у виробництво, релігія, расові звичаї, економічний рівень розвитку, рівень медичної допомоги, загальний стан здоров'я населення тощо.

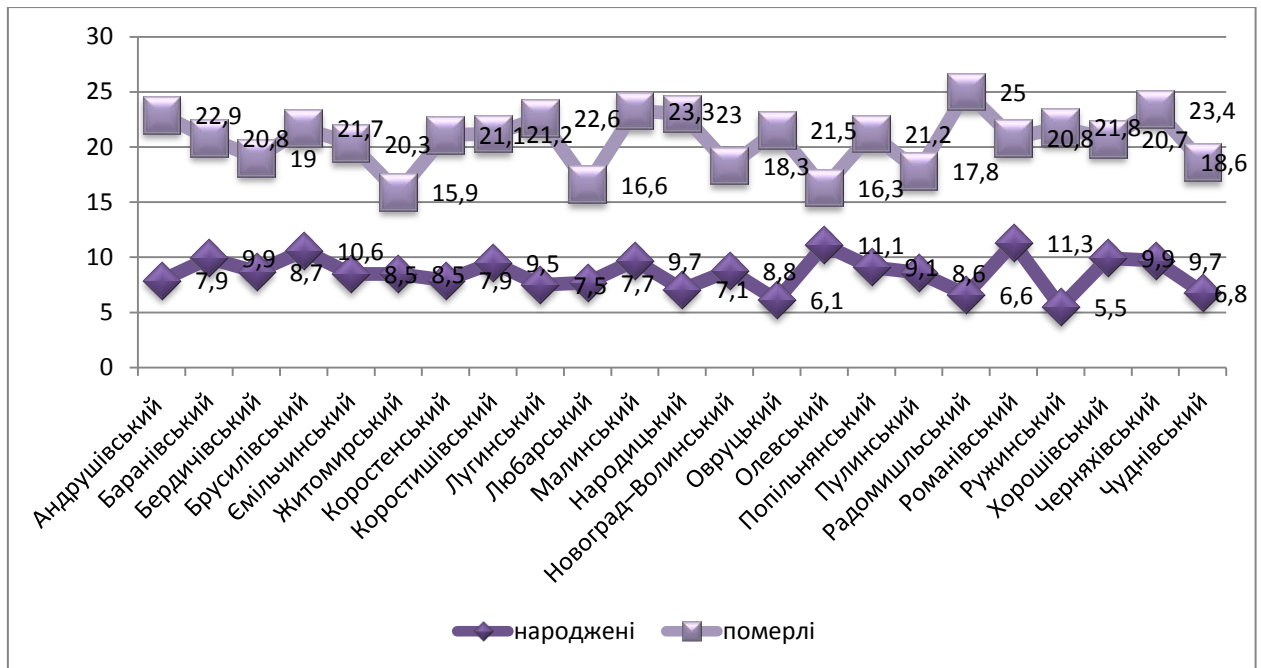

Рис. 3.6. Коефіцієнти народжуваності та смертності сільського населення Житомирської області

Проблема смертності є однією з найгостріших серед усього кола демографічних проблем сьогодення. Тенденція до повільного зростання показника смертності упродовж 2011-2019 років постійно фіксується як на Житомирщині, так і в Україні в цілому.

Рівень смертності також залежить від факторів: вікова структура, стан захворюваності, рівня економічного розвитку, статевої структури тощо. Смертність сільського населення залежить також і від нереалізованості особистості, розчарування у житті, відсутність роботи, що часто призводить до алкоголізму, який призводить до ранньої смертності особливо чоловіків.

Природний приріст населення визначається як різниця між народженими та померлими за певний період часу. Величина природного приросту може бути позитивною, негативною або нульовою що визначається як збільшення, зменшення або стала кількість населення. У сільських населених пунктах Житомирської області спостерігається негативний природний приріст: найвищий рівень від'ємного природного скорочення зареєстровано у Ружинському - -15,9 %, Радомишльському - -14,1 %, Чуднівському - -11,3 %, Романівському - -10,6 %, Андрушівському - -9,9 %, Бердичівському - -9,1 %, Коростишівському - -8,5 %, Любарському - -7,7 %, Новоград-Волинському - -7,5 %, Житомирському - -7,9 %, Коростенському - -6,6 %, Олевському - -6,1 %, Попільнянському - -6,8 %.

Коростенському - -13,2 %, Народицькому - -13,0 %, а найнижчий – в Олевському - -5,2 % та Житомирському - -7,4 % районах. (рис. 3.7).

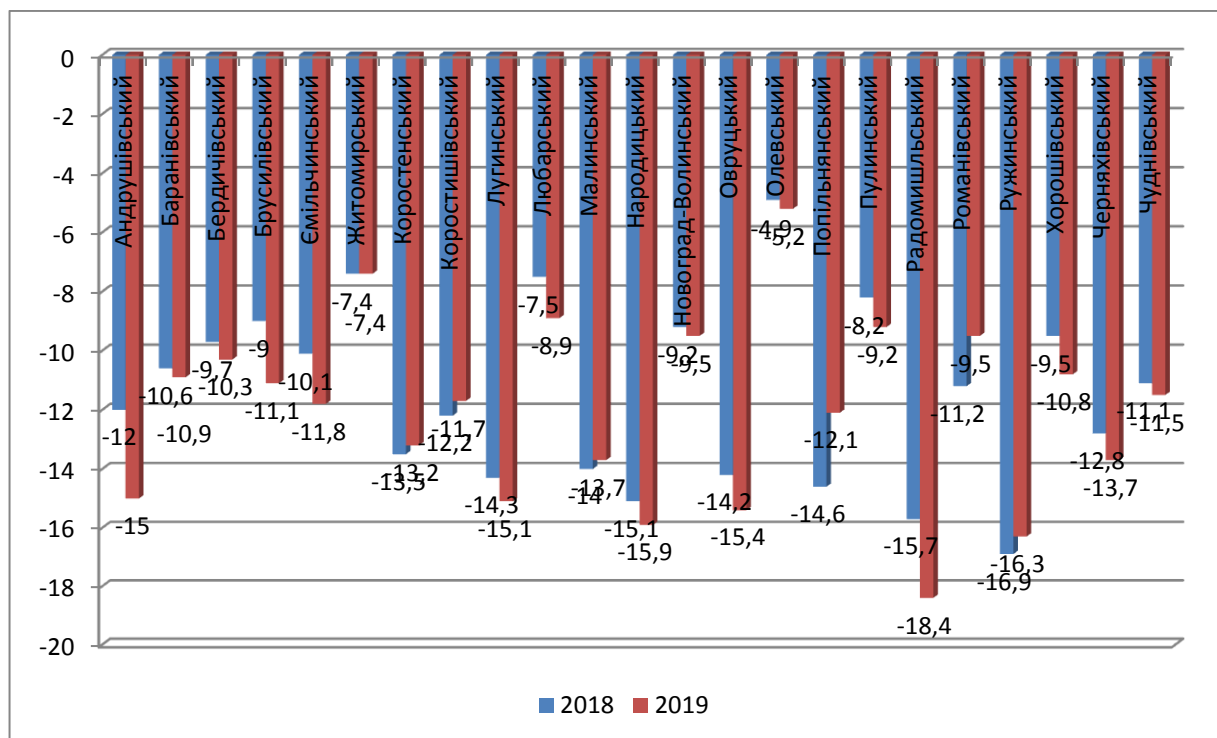

Рис. 3.7. Природний приріст сільського населення Житомирської області на 1000 осіб

Основними причинами смерті населення Житомирщини у 2019 році залишалися хвороби системи кровообігу, новоутворення та зовнішні причини смертності, які разом склали 87,3% від усіх причин смерті (рис. 3.8).

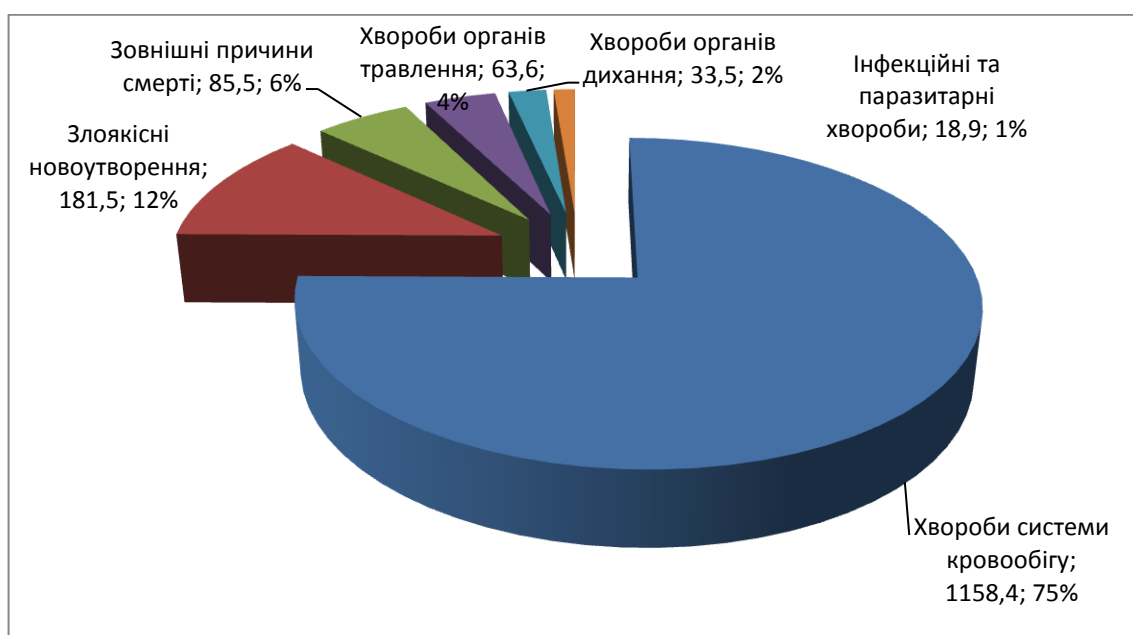

Рис. 3.8. Структура причин смерті у 2019 р.

Одним із значимих показників смертності у структурі її причин є зовнішні причини смерті, що посідає третє місце серед інших причин. Основною негативною рисою смертності від зовнішніх чинників є те, що летальні випадки зазвичай настають у доволі молодому віці. Від неприродних причин у 2019 р. в області загинуло 1044 осіб (5,2 % усіх померлих), у 2018 р. загиблих було 1073 осіб (6,0 %) (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Розподіл померлих від зовнішніх причин [35]

Зовнішні причини смерті	Роки				У % до 2018 року
	2018		2019		
	абс. число	на 100 тис. нас.	абс. число	на 100 тис. нас.	
Померло від зовнішніх причин	1073	87,1	1044	85,5	-1,8%
з них від:					
транспортних нещасних випадків	168	13,6	195	16,0	+17,4
випадкових утоплень та занурень у воду	64	5,2	73	6,0	+15,4%
випадкових отруень та дії алкоголю	59	4,8	53	4,34	+10,4%
навмисних самоушкоджень	230	18,7	219	17,9	-13,7%
наслідків нападу з метою вбивства чи нанесення ушкодження	56	4,5	50	4,1	-18,9%

Рівень смертності від неприродних причин у сільській місцевості області у 1,5 разів вищий, ніж у міських поселеннях (106,6 проти 70,8 на 100 тис. відповідного населення) [35].

3.2. Оцінка рівня захворюваності сільського населення Житомирської області

Упродовж 2019 року за оперативними даними закладів охорони здоров'я, підпорядкованими МОЗ України, зареєстровано 1998751 захворювань, з них вперше – 714460.

Оснoву структури поширеності хвороб традиційно склали 5 класів хвороб: хвороби системи кровообігу – питома вага серед усіх хвороб складала 31,4 %; хвороби органів дихання – 19,8 %; хвороби органів травлення – 7,7 %; хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини – 6,5 %; хвороби сечостатевої системи – 5,6 % (рис. 3.9).

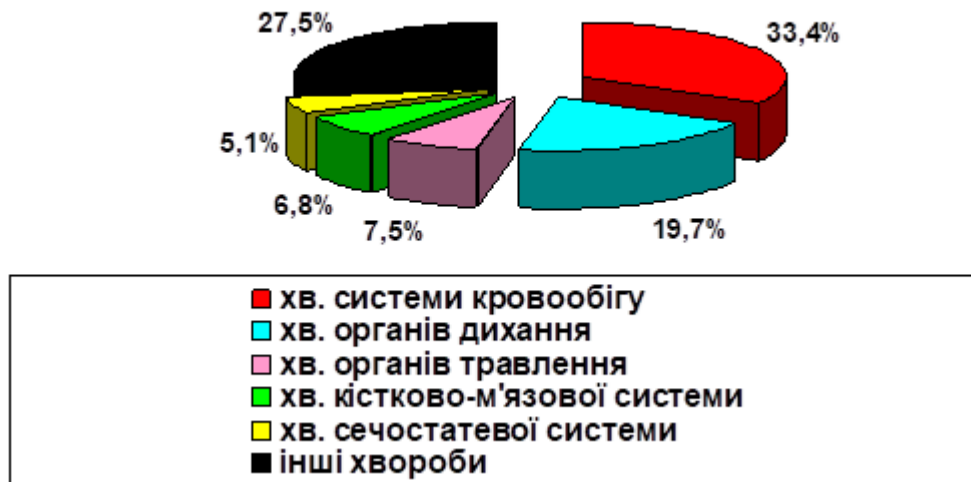

Рис. 3.9. Структура поширеності хвороб серед населення області у 2019 році (на 100 тис. населення) [35]

Небезпечною ситуацією є збільшення контингенту та захворюваності сільського населення на злоякісні новоутворення. Провівши оцінку даних, отриманих за 2018, 2019 роки, встановлено, що контингент та захворюваність сільського населення на злоякісні новоутворення має тенденцію до поступового збільшення. Збільшення у 2019 році порівняно із 2018 контингенту зафіксовано у більшості сіл районів, крім: Брусилівського, Лугинського, Малинського, Народицького та Радомишльського районів. Загалом по районах за рік контингент збільшився на 43,1 чоловік на 100 тис. населення. Збільшення контингенту варіює у таких межах від 6 чоловік у Пулинському районі до 204,1 чоловік на 100 тис. населення у Овруцькому районі. Найвище зниження показника зафіксовано у Брусилівському районі – 120,1, а найнижче - у Лугинському районі – 7,4 на 100 тис. осіб (рис. 3.10).

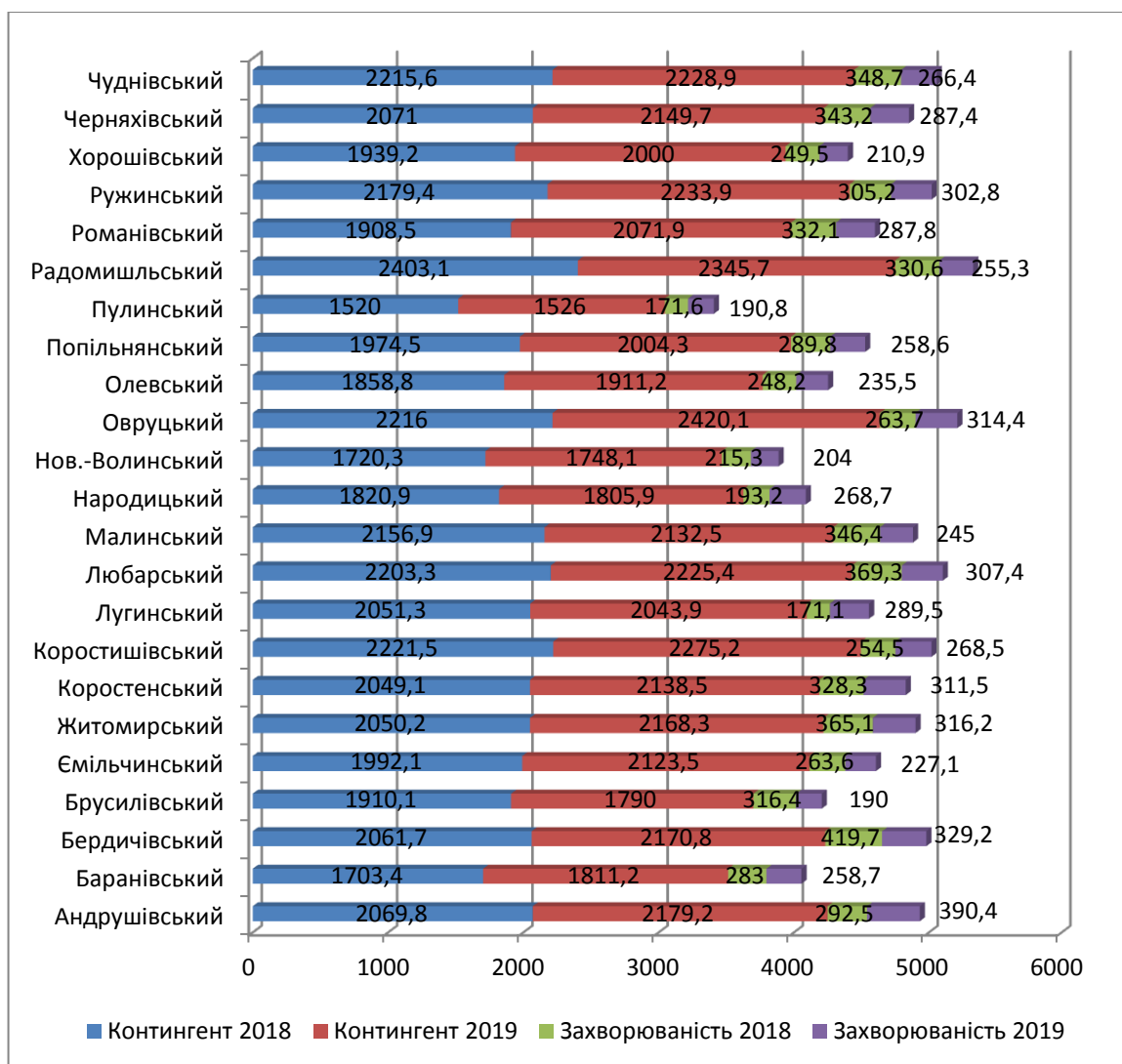

Рис. 3.10. Контингенти та захворюваність сільського населення на злоякісні новоутворення (на 100 тис. населення)

Стосовно захворюваності сільського населення на злоякісні новоутворення, то підвищення рівня зафіксовано у Андрушівському (+97,9), Коростишівському (+14), Лугинському (+118,4), Народицькому (+75,5), Овруцькому (+50,7) та Пулинському (+19,2) районах. У решти районів спостерігається зниження захворюваності, яке варіює у межах від 126,4 випадків на 100 тис. населення у Брусилівському районі до 2,4 – у Ружинському районі (рис. 3.10).

3.3. Самооцінка здоров'я сільськими мешканцями Житомирської області

Наступним етапом дослідження стало проведення самооцінки здоров'я сільськими мешканцями, оскільки стан здоров'я населення важливою складовою у комплексній оцінці якості його життя.

Для здійснення аналізу самооцінки стану власного району було обрано сільських мешканців Житомирського району.

Результаті проведеного анкетування, було встановлено, що 43,5 % опитуваних оцінює стан свого здоров'я як добрий та швидше добрий, 11,3 % вважають свій стан поганим (рис. 3.11).

Як Ви оцінюєте стан свого здоров'я:

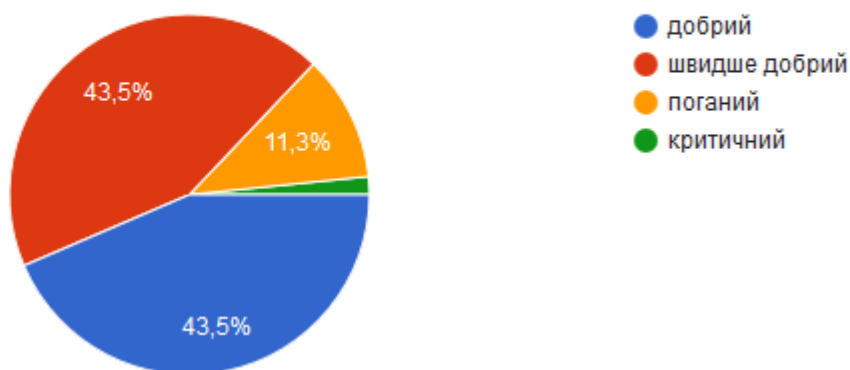

Рис. 3.11. Результати відповідей на питання № 1

53,2 % опитуваних сільських мешканців вважають, що достатньо уваги приділяють своєму здоров'ю, недостатньо уваги приділяють своєму здоров'ю 21 % і 25,8 % вагаються (рис. 3.12).

Здорового способу життя дотримуються лише 33,9 % респондентів, 38,7 % - не вважають за доцільне дотримуватись здорового способу життя і 27,4 % - вагаються (рис. 3.13).

Чи достатньо уваги Ви приділяєте своєму здоров'ю?

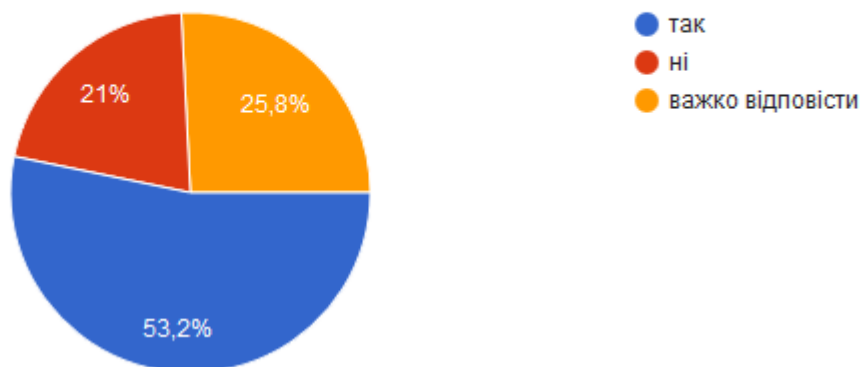

Рис. 3.12. Результати відповідей на питання № 2

Чи дотримуєтесь Ви здорового способу життя?

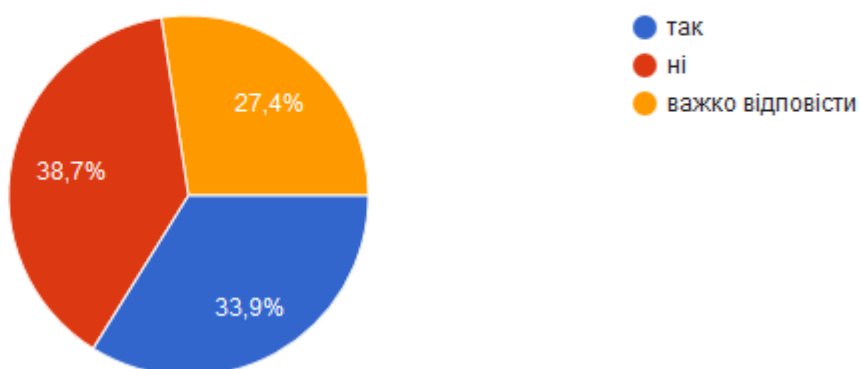

Рис. 3.13. Результати відповідей на питання № 3

Чи відвідуєте Ви медичні заклади з профілактичною метою?

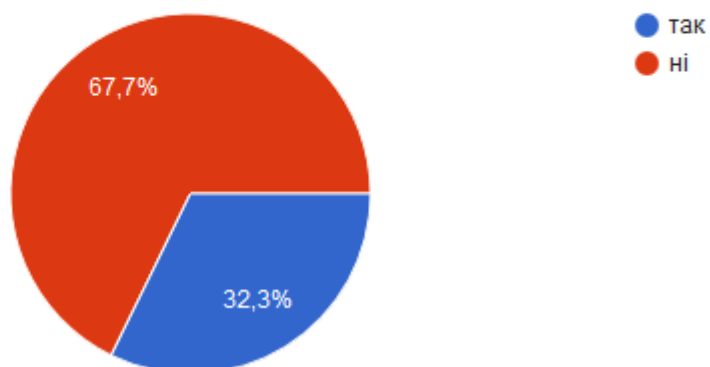

Рис. 3.14. Результати відповідей на питання № 4

Відвідувати медичні заклади з профілактичною метою вважають недоцільним більшість опитуваних, а саме 67,7 % і лише 32,3 % вважають, що профілактика є способом запобігання захворювань (рис. 3.14).

Досить важливим на нашу думку є останнє питання, яке звучить як: «Які чинники, на Вашу думку, найбільш впливають на стан Вашого здоров'я?», варіантами відповідей на яке є: спадковість, соціальні умови, економічні умови, екологічні умови та якість медичної допомоги. Результати відповідей розподілились таким чином: найбільший відсоток у розмірі 72,6 належить екологічним умовам, 53,2 % вважають, що на стан сільського населення впливає якість медичної допомоги, вплив спадковості на стан здоров'я визначає 46,8 % опитуваних, економічним та соціальним умовам приділено найменшу кількість відповідей 30,6 та 29 % відповідно (рис. 3.15).

Які чинники, на Вашу думку, найбільш впливають на стан Вашого здоров'я?

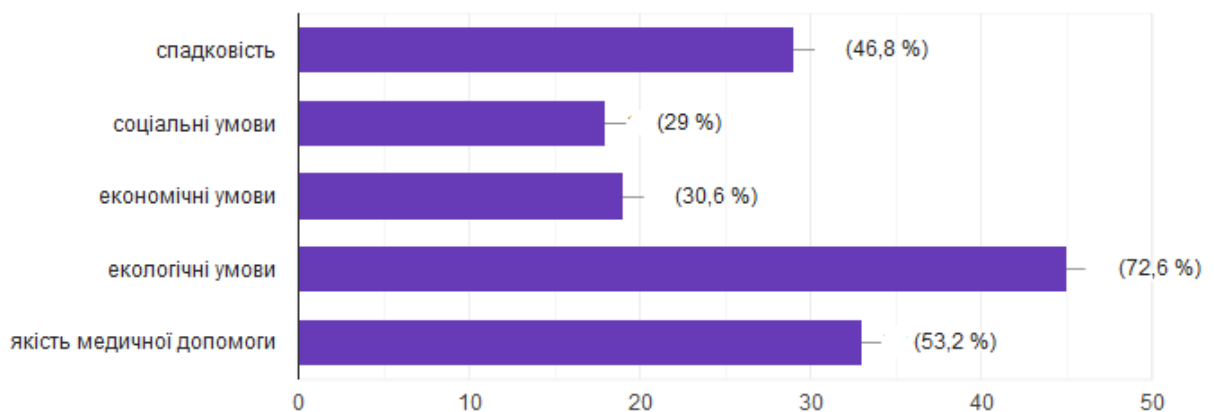

Рис. 3.15. Результати відповідей на питання № 5

Отже, за результатами опитування сільського населення, яке стосується самооцінки власного здоров'я встановлено, що більшість сільських мешканців Житомирського району вважають, що найбільш впливовим фактором на стан здоров'я мають екологічні умови.

3.4. Висновки до розділу

Таким чином, опрацювання статистичної інформації Управління охорони здоров'я ЖОДА спонукало нас до наведення таких висновків:

1. Наразі у сільській місцевості Житомирської області спостерігається зменшення чисельності постійного населення, яке за останніх 10 років знизилось на 22 %, спостерігається високий рівень демографічного навантаження, знижується народжуваність та збільшується смертність, показник природного приросту має від'ємні значення.
2. У структурі поширеності хвороб сільського населення переважають хвороби системи кровообігу – 31,4 %, друге місце займають хвороби органів дихання – 19,8 %, хвороби органів травлення займають третє місце – 7,7 %; останні місця займають хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини та хвороби сечостатевої системи – 6,5 та 5,6 % відповідно.
3. Самооцінка стану здоров'я сільськими мешканцями показала, що найбільше на стан їх здоров'я впливає екологічна ситуація та якість медичного обслуговування.

ВИСНОВКИ

Проведення екологічної оцінки стану демографічної ситуації сільських селітебних територій Житомирської області є питанням досить гострим та актуальним, оскільки демографічна ситуація сільських населених пунктів безпосередньо впливає на стан національної та екологічної безпеки держави. У процесі виконання кваліфікаційної роботи, яка присвячена важливим питанням оцінки демографічної ситуації були зроблені такі висновки:

1. Наразі для сільської території області характерним є зниження загальної чисельності постійного населення, зокрема за останні 10 років його чисельність зменшилась на 22 %. Найбільша кількість сільського населення проживає у Житомирському районі 58 тис. осіб, а найменша – у Народицькому – 6,8 тис. чоловік. Демографічне навантаження серед міського населення значно менше, ніж серед сільського населення. Середній вік сільського населення станом на 01.01.2019 року складає 40,8 рік. Найвищий рівень народжуваності зафіксовано для Романівського району – 11,3, найнижчий – у Ружинському – 5,5 на 1000 осіб. Найвища смертність установлена для Радомишльського району на рівні 25 на 1000 осіб, найнижча – для Житомирського району – 15,9. Величина природного приросту для всіх районів області має від'ємні значення. Серед основних причин смерті перше місце займають хвороби системи кровообігу – 75 %, друге місце належить злоякісним новоутворенням – 12 %.

2. Структура поширеності хвороб має наступний рангований ряд: хвороби системи кровообігу > хвороби органів дихання > хвороби органів травлення > хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини > хвороби сечостатевої системи. Контингент та захворюваність сільського населення на злоякісні новоутворення має тенденцію до поступового збільшення: порівняно із 2018 роком у 2019 році контингент збільшився на 43,1 чоловік на 100 тис. населення.

3. У результаті проведення самооцінки стану здоров'я сільськими мешканцями встановлено, що 43,5 % оцінюють свій стан як добрий та швидше добрий, і можливо тому недостатньо приділяють його увагу (21 %), не дотримуються здорового способу життя (27,4 %) та не відвідують медичні заклади з профілактичною метою (67,7 %). Більшість населення (72,6 %) вважає, що найбільше стан їх здоров'я впливає екологічна ситуація.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

У результаті проведення досліджень запропоновано такі практичні рекомендації:

1. Запровадити постійне проведення моніторингу демографічних показників, показників стану здоров'я сільського населення на регіональному рівні із врахуванням найважливіших компонент.
2. При розробці державних, регіональних та місцевих програм з охорони здоров'я обов'язково враховувати статистичні дані моніторингу.
3. Підвищення рівня медичного обслуговування особливо у сільській місцевості.
4. Необхідним є впровадження державної політики, яка спрямована на захист життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бесєдіна К. Є. Демографічна ситуація у сільській місцевості АР Крим: стан і регіональні відмінності (2003-2013 рр.). *Український географічний журнал*. 2016. № 3. С. 49-55.
2. Валерко Р. А., Новіцька О. Г., Солдатенко Ю. В. Оцінка впливу на довкілля сільського господарства в умовах сільських селітебних територій Житомирської області. «*Теорія і практика агропромислового комплексу та сільських територій*» : мат-ли XXI Міжнар. наук.-практ. форуму 22-24 вересня 2020 р. Львів: ННВК «АТБ», 2020. С. 167-169.
3. Валерко Р. А., Солдатенко Ю. В. Оцінка показників відтворення населення сільських селітебних територій Житомирської області. «*Science, society, education: topical issues and development prospects*»: мат-ли ІХ-ї Міжнар. наук.-практ. конф. 2-4 серпня 2020 р., Харків. С. 15-21.
4. Весперіс С. З., Самусь Г. І., Зубко К. Ю. Демографічні проблеми розвитку сільських територій. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. 2018. Вип. 26. С. 275-280.
5. Воловик Л. М. Відтворення населення Київської області в контексті збалансованого розвитку регіону. *Молодий вчений*. 2017. № 9.1 (49.1). С. 25-29.
6. Германюк Н. В. Відтворення сільського населення як природна основа формування трудових ресурсів в сільському господарстві. URL : <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/1710.pdf>.
7. Головне управління статистики у Житомирській області. URL : <http://www.zt.ukrstat.gov.ua>.
8. Голубчиков М. В., Орлова Н. М. Міжнародний досвід використання інтегральних показників для моніторингу та оцінки здоров'я населення. *Україна. Здоров'я нації*. 2017. № 3. С. 89–94.

9. Гржибовський Я. Л., Миронюк І. С., Любінець О. В. Самооцінка стану здоров'я населенням сільської місцевості. *Intermedical journal*. 2019.1(13). С. 40-45.
10. Державна екологічна інспекція Поліського округу : офіційний веб-портал. URL : <https://polissyareg.dei.gov.ua>.
11. Зоря О. П. Демографічний стан в Україні в умовах глибокої трансформаційної економічної кризи. *Соціологія*. 2015. № 2(118). С. 89-92.
12. Когатько Ю.Л. Бідність сільського населення України. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1 (23). С. 32–43.
13. Козловець М., Мельник Л. Актуальні проблеми демографічного розвитку Житомирщини. *Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2001. № 7. С. 130-147.
14. Костюченко Д. Л. Сільські території: сутність категорії та індикатори її оцінки. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 1. С. 216-227.
15. Кутлахметов Ю. О. Вплив радіоактивно забрудненого навколишнього середовища на стан здоров'я населення на прикладі Дубровицького району Рівненської області. *Наукоємні технології*. 2014. № 1(21). С. 135-140.
16. Ласло О. О. Вплив екологічних факторів на демографічну ситуацію в Полтавській області. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2006. № 3. С. 136-142.
17. Лехан В. Соціологічне опитування населення України стосовно ситуації в системі охорони здоров'я та перспектив її розвитку. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 4. С. 207 – 210.
18. Лотоцько О. В., Кондратюк В. А., Кучер С. В. Якість питної води як одна з детермінант громадського здоров'я в західному регіоні України. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2019. № 1. С. 12–18.

19. Митрофанський С. В. Стан довкілля як складова державної демографічної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 4. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=128>.
20. Населення України: демографічні складові людського розвитку : кол. моногр. / за ред. О. М. Гладуна. Умань : Сочінський, 2015. 180 с.
21. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села. К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. 2007. 468 с.
22. Ніцак О. Демографічна ситуація сільських населених пунктів Житомирської області. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2010. Вип. 15. С. 45-48.
23. Палієнко О. А. Вплив еколого-економічних факторів на стан здоров'я населення України. *Молодий вчений*. 2016. № 9.1 (36.1). С. 127-130.
24. Поліщук Я. П. Оцінка соціально-демографічного розвитку сільських територій. *Інноваційна економіка*. 2014. № 1 (50). С. 117-123.
25. Погребський Т. Особливості захворюваності та смертності населення України. *Часопис соціально-економічної географії*. 2014. Вип. 16 (1). С. 170–174.
26. Поручинська І., Поручинський В. Вплив екології на демографічний розвиток Північно-Західного економічного району України. *Наукові записки*. 2016. № 1. С. 231-235.
27. Рингач Н. О. Громадське здоров'я як чинник національної безпеки : монографія. К. : НАДУ, 2009. 296 с.
28. Романів М. П. Медико-статистична оцінка статево-вікової структури захворюваності та смертності від онкологічних захворювань в Україні. *Вісник наукових досліджень*. 2017. № 1. С. 85–90.
29. Саблук П. Т., Якуба К. І. Демографічні проблеми українського села: наук. доп. Київ: ІАЕ УААН, 2002. 37 с.
30. Слабкий Г. О., Миронюк В. І., Качала Л. О. Система громадського здоров'я: бачення Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Основні оперативні функції громадського здоров'я та їх зміст. *Україна. Здоров'я нації*. 2017. № 3. С. 24–31.

31. Солдатенко Ю. В. Екологічна оцінка демографічної ситуації сільських населених пунктів Житомирської області. «*Магістерські читання – 2020*» : тези доповідей III-ї студентської конф. 04 грудня 2020, Житомир. Поліський національний університет, 2020. С.

32. Ткачук В. А. Обґрунтування використання індикаторів якості життя сільського населення як детермінант його розвитку. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Економічні науки*. 2016. № 5. С. 97–109.

33. Торонченко О. М., Сараненко І. І., Рома В. В. Вплив забруднення атмосфери на розвиток хвороб дихання в Полтавській області. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2012. № 3-4. С. 128-136.

34. Управління екології та природних ресурсів ЖОДА. URL : <http://www.ecology.zt.gov.ua>.

35. Управління охорони здоров'я Житомирської обласної державної адміністрації. URL : <http://oz.zt.gov.ua>.

36. Федій О. А. Територіальна структура сільського розселення Полтавської області. *Український географічний журнал*. 2016. № 3. С. 44-49.

37. Худоба О. В. Вплив старіння населення на систему охорони здоров'я: аналіз для перегляду державної політики. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 3, ч. 1. С. 87–98.

38. Чепелевська Л. А., Любінець О. В. Динаміка і структура смертності населення України від зовнішніх причин. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2008. № 2. С. 5–9.

39. Щербинин А., Карр Д., Касселс С., Цзян Л. Население и окружающая среда. *Annu Rev Environ Resour* . 2007; 32: 345-373. DOI: 10.1146 / annurev.energy.32.041306.100243.

40. Ященко Ю. Б., Кондратюк Н. Ю. Динаміка захворюваності та смертності внаслідок хвороб системи кровообігу в Україні (регіональний аспект). *Україна. Здоров'я нації*. 2013. № 1. С. 20–27.
41. Herasymchuk L. O., Martenyuk G. M., Valerko R. A., Kravchuk M. M. Demographic and onco-epidemiological situation in radioactive contaminated territory of Zhytomyr Oblast. *Regulatory Mechanisms in Biosystems*. 2019. 10(1). P. 32-38. DOI:10.15421/021905.
42. Pugacheva E., Mezhibor A. Makarenko T. Impact of environmental factors on the demographic characteristics in Tomsk Oblast (Russia, 1980-2015). *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2016. 43. doi:10.1088/1755-1315/43/1/012052.
43. Romanchuk L. D., Herasymchuk L. O., Kovalyova S. P., Kovalchuk Yu. V., Lopatyuk O. V. Quality of life of the population resident at the radioactively contaminated area in Zhytomyr Region. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2019. 9 (4). P. 476-483.